

การบริหารการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร.สำเร็จ บุญเรืองรัตน์

และคณะ

สํารานุกรมศึกษาศาสตร์
ฉบับรวมเล่มเฉพาะเรื่อง

อันดับที่ 10

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

โครงการสํารานุกรมศึกษาศาสตร์
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ (ฉบับเพิ่มเติม) พ.ศ. 2558

สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับรวมเล่มเฉพาะเรื่อง
อันดับที่ 10 สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

โครงการสารานุกรมศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับรวมเล่มเฉพาะเรื่อง อันดับที่ 7 สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.--กรุงเทพฯ : โครงการสารานุกรมศึกษา
ศาสตร์, 2566.

..... หน้า

1. I. ชื่อเรื่อง

.....

ISBN

จัดทำโดย : โครงการสารานุกรมศึกษาศาสตร์

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ศาสตราจารย์ ดร.สำเริง บุญเรืองรัตน์ รวบรวมและจัดเรียงบทความ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งอรุณ โรจน์รัตนดำรงค์ไชยศรี บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ หวน พิณรุฬพันธ์ ประสานงาน

ดำเนินการโดย : บริษัท พ.ศ. พัฒนา ออนไลน์ จำกัด ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์ พ.ศ. พัฒนา จำกัด

12 หม่อมแก้ว แยก 3 ถนนพระราม 6 ซอย 41 แขวงพญาไท เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

โทร. 02-279-6222 โทรสาร 02-279-6203-4

พิมพ์ที่ : XXXXXXXX

XXXXXXXXXX

ผู้พิมพ์/ผู้โฆษณา : XXXXXXXX

คำนำ

สารานุกรมศึกษาศาสตร์มีสาขาที่เกี่ยวข้อง 16 สาขาวิชา การบริหารการศึกษาเป็นสาขาหนึ่ง มีบทความเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา 51 บทความ ที่นำมาพิมพ์เป็นฉบับรวมเล่มเฉพาะเรื่องที่ครอบคลุมตั้งแต่ระบบและการศึกษา การบริหารการศึกษา ภาวะผู้นำ ทฤษฎีภาวะผู้นำ ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา อำนาจในการบริหารธรรมาภิบาล วัฒนธรรมในโรงเรียน องค์การแห่งการเรียนรู้ การจัดการความรู้ กลุ่มสร้างคุณภาพ คุณภาพชีวิตการทำงานของครู นโยบาย การคาดคะเนจำนวนนักเรียน ข้อคิดเกี่ยวกับการสร้างอาคารเรียน ห้องเรียน ศูนย์วัสดุเพื่อการเรียนการสอน วินัยนักเรียน งานนิเทศระบบงบประมาณแบบแผนงาน (PPBS) เทคนิคในการประเมินและตรวจสอบโครงการ (PERT) ทั้งหมดนี้ครอบคลุมความรู้ในแง่มุมต่างๆ สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาระดับต่างๆ ที่ต้องรู้และทำความเข้าใจ เพื่อเป็นนักบริหารมืออาชีพที่มีคุณธรรมเพื่อพัฒนาการศึกษาของประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนตลอดไป

ที่สำคัญอย่างยิ่งในสารานุกรมศึกษาศาสตร์ฉบับรวมเล่มเฉพาะเรื่องสาขาวิชาการบริหารการศึกษาเล่มนี้ มีนักการศึกษาไทยสองท่านได้คิดและเสนอ (1) ศาสตราจารย์ ดร. สำเริง บุญเรือนรัตน์ เสนอ ทฤษฎีการบริหาร คือ การบริหารตามหลักอริยสัจสี่ที่นำมาบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลดี สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย (2) พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) เสนอ ทฤษฎีภาวะผู้นำตามแนวพุทธ ซึ่งเป็นภาวะผู้นำเหนือผู้นำหรือ สุตยอตภาวะผู้นำ สมควรที่ผู้บริหารสถานศึกษาของไทยได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้ฟังตามแนวพุทธ

อนึ่งต้องขอขอบคุณศาสตราจารย์ ดร. สำเริง บุญเรือนรัตน์ รองศาสตราจารย์ หวน พิณรุฬพันธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรุณรุ่งโรจน์รัตนาดำรงค์ ไชยศรี และ น.ส. สมฤทัย หัตถา ที่เป็นผู้รวบรวมบทความและตรวจสอบความถูกต้องของการพิมพ์บทความเหล่านี้ได้อย่างสมบูรณ์

ปิยะ, รุ่งโรจน์,

(ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.จรรยา สุวรรณทัต)

ประธานฝ่ายวิชาการ โครงการสารานุกรมศึกษาศาสตร์

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำนำ

คณะศึกษาศาสตร์ได้จัดทำโครงการสารานุกรมศึกษาศาสตร์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 เป็นต้นมา ได้จัดพิมพ์สารานุกรมศึกษาศาสตร์ เผยแพร่มาแล้วจำนวน 53 ฉบับ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 เดือนกรกฎาคม 2528 ถึงฉบับที่ 53 เดือนตุลาคม 2561 ขณะนี้กำลังจะจัดพิมพ์สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับที่ 54 ได้จัดพิมพ์ “สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ” มาแล้ว 8 เล่ม ขณะนี้กำลังจะจัดพิมพ์ สารานุกรมศึกษาศาสตร์ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ร.10 และได้จัดพิมพ์ “สารานุกรมฉบับรวมเล่มเฉพาะเรื่อง สาขาวิชาต่าง ๆ” มาแล้ว 7 เล่ม ขณะนี้กำลังจะจัดพิมพ์ “สารานุกรมศึกษาศาสตร์รวมเล่มเฉพาะเรื่อง สาขาวิชาการบริหารการศึกษา” ซึ่ง ศาสตราจารย์ ดร.สำเริง บุญเรืองรัตน์ เป็นผู้รวบรวมบทความเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา 51 บทความ ที่เคยลงพิมพ์ในสารานุกรมศึกษาศาสตร์ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึงฉบับที่ 53 มาแล้ว บทความเกี่ยวกับการบริหารการการศึกษาทั้งหมดนี้ครอบคลุมความรู้ในแง่มุมต่าง ๆ สำหรับ ผู้บริหารการศึกษาระดับต่าง ๆ ที่ต้องรู้และทำความเข้าใจเพื่อเป็นนักบริหารมืออาชีพที่มีคุณธรรม เพื่อพัฒนาการศึกษาของประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนตลอดไป

ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.สำเริง บุญเรืองรัตน์ และ น.ส.สมฤทัย หัตถา เป็นผู้รวบรวมบทความเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งอรุณ โรจนรัตนาคำรง ไชยศรี เป็นบรรณาธิการ และ รองศาสตราจารย์ หวน พันธุพันธ์ เป็นผู้ประสานงาน ในการจัดพิมพ์ สารานุกรมศึกษาศาสตร์รวมเล่มเฉพาะเรื่อง สาขาวิชาการบริหารการศึกษา เล่มนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งทิพา แยมรุ่ง)

คณบดีคณะศึกษาศาสตร์

ประธานคณะกรรมการโครงการสารานุกรมศึกษาศาสตร์

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สารบัญ

คำนำ

บทความสาขาวิชาบริหารการศึกษา

- ระบบและการศึกษา
- การบริหาร
- ทฤษฎีการบริหาร
- การบริหารการศึกษา
- ทฤษฎีการบริหารการศึกษา
- การจัดการเชิงวิทยาศาสตร์
- การจัดการเชิงวิทยาศาสตร์
- ศาสตร์การบริหาร
- การบริหารแบบระบบราชการ
- การบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์
- การบริหารสถานศึกษาด้านการสร้างควมสัมพันธ์กับชุมชน
- ระบบเปิดในโรงเรียน
- การบริหารแบบระบบเปิด
- ศาสตร์การจัดการ
- การบริหารตามหลักอริยสัจสี่
- กฎของพาร์กินสัน
- หลักของปีเตอร์
- โรงเรียนนิติบุคคล
- การจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน
- การบริหารเครือข่ายการศึกษา
- การบริหารทรัพยากรทางการศึกษา
- ภาวะผู้นำ
- ทฤษฎีภาวะผู้นำ
- ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียน
- ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

หน้า

(3)

- ภาวะผู้นำตามแนวพุทธ
- ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา
- ผู้บริหารที่มีประสิทธิผล
- นักบริหารมืออาชีพ
- การระดมความคิด
- ความคิดสร้างสรรค์
- มนุษย์สัมพันธ์ วิจิตร
- อำนาจในการบริหาร
- รูปแบบการใช้อำนาจในการบริหารการศึกษา
- ธรรมชาติบาล
- วัฒนธรรมโรงเรียน
- องค์การแห่งการเรียนรู้
- การจัดการความรู้
- กลุ่มสร้างคุณภาพ
- คุณภาพชีวิตการทำงานของครู
- นโยบาย
- การคาดคะเนจำนวนนักเรียนในอนาคต
- ความต้องการทางการศึกษาในการสร้างอาคารเรียน
- ห้องเรียน
- วินัยนักเรียน
- งานนิเทศ
- กระบวนการนิเทศ
- เทคนิคการนิเทศ
- ศูนย์วัสดุเพื่อนการเรียนรู้การสอน
- ระบบงบประมาณแบบแผนงาน
- เทคนิคการประเมินและตรวจสอบโครงการ

หน้า

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

ความมุ่งหมายของการศึกษา

ความหมาย

ระบบและการศึกษา (Systems and Education) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างระบบกับการศึกษา ที่นำการคิดแก้ปัญหาเชิงระบบมาใช้วิเคราะห์ปัญหาการศึกษา แก้ปัญหาและพัฒนาการศึกษา

คำว่า ระบบ หมายถึง กลุ่มของสิ่งของซึ่งมีลักษณะประสานเข้าเป็นสิ่งเดียวกันตามหลักแห่งความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันด้วยระเบียบของธรรมชาติหรือหลักเหตุผลทางวิชาการ เช่น ระบบประสาท ระบบทางเดินอาหาร ระบบจักรวาล ระบบสุริยะ เป็นต้น (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 953)

Oxford Advanced Learner Dictionary of Current English (1987) อธิบายคำว่า ระบบ หมายถึง กลุ่มของสิ่ง หรือของส่วนที่ร่วมกันทำงานทั้งหมด เช่น ระบบประสาท ระบบทางเดินอาหาร ระบบรถไฟ เป็นต้น

บานาธาย (Banathy, 1968) อธิบายไว้ในหนังสือ Instructional Systems ของเขาเกี่ยวกับคำนิยามดังที่พจนานุกรม Oxford กล่าวไว้ข้างต้นโดยที่ระบบมี 3 ชนิด คือ (1) ระบบธรรมชาติ (natural system) เช่น ระบบสุริยะ (2) ระบบที่มนุษย์สร้างขึ้น (man – made system) เช่น ระบบโทรคมนาคม (3) ระบบผสม (hybrid system) ที่เกิดจากระบบธรรมชาติและระบบที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ระบบการผลิตนม

ระบบที่เกี่ยวกับการศึกษาเป็นระบบที่มนุษย์สร้างขึ้น (man – made systems) เพราะเรื่องการศึกษาเป็นเรื่องพัฒนามนุษย์ให้เป็นคนเก่ง เป็นคนดี และเป็นคนมีความสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2548)

ด้วยเหตุนี้ บานาธาย (Banathy, 1968 : 2) จึงเสนอนิยามระบบที่มนุษย์สร้างขึ้นว่า ระบบ หมายถึง สิ่ง (organism) ที่สังเคราะห์ขึ้นมาด้วยการออกแบบอย่างรอบคอบ อันประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพื่อทำงานทั้งหมดให้สัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้แต่ต้นสาระที่นำมาอธิบายไว้ในบทความเรื่องนี้ส่วนมากนำมาจากหนังสือ Instructional Systems ของ บานาธาย

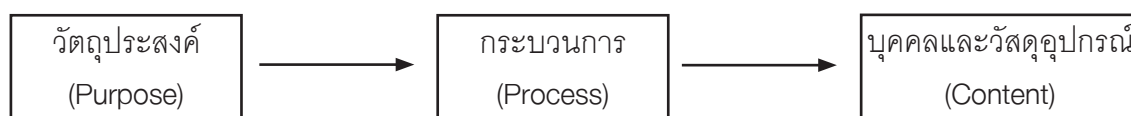
ความเป็นมา

ความหมายของคำว่า ระบบ และคำที่เกี่ยวข้อง เช่น ความคิดเชิงระบบ (system concept) และ การแก้ปัญหาอย่างมีระบบ (system approach) นี้เกิดขึ้นระหว่างและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากผลการวิจัยและการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาการวิเคราะห์ประสิทธิภาพ ที่สำคัญ คือ การพัฒนาระบบเครื่องยนต์กลไกที่ซับซ้อนซึ่งมนุษย์ได้สร้างขึ้น (complex man-machine systems) เช่น ระบบเครื่องบินรบ ระบบเรดาร์ป้องกันขีปนาวุธจากอากาศยาน ระบบปินติดเครื่องบิน เป็นต้น การสร้างสิ่งเหล่านี้ทำให้

คณะผู้สร้างต้องคิดถึงวิธีการวางแผนและการพัฒนาใหม่ ทำให้พวกเขาตระหนักว่า ประการแรกในการสร้างระบบต้องกำหนดวัตถุประสงค์และกำหนดผลลัพธ์ที่คาดหวังของระบบให้ชัดเจนก่อนที่จะพัฒนาส่วนที่จะมาผสมกันเป็นระบบทั้งหมด นั่นคือ เป็นระบบของทั้งหมด ไม่ใช่เป็นระบบของส่วนย่อยๆ ที่แยกกัน ดังนั้นจึงต้องวางแผน (planned) ออกแบบ (designed) พัฒนา (developed) ติดตั้ง (installed) และจัดการ (managed) โดยที่แต่ละส่วน (component) ของระบบไม่ใช่ทำงานอย่างแยกส่วนเป็นเอกเทศ แต่ทุกส่วนจะต้องทำงานร่วมกันอย่างผสมกลมกลืนกันในระบบ เพื่อจุดมุ่งหมายแห่งความสำเร็จของวัตถุประสงค์ของระบบ

องค์ประกอบของระบบ

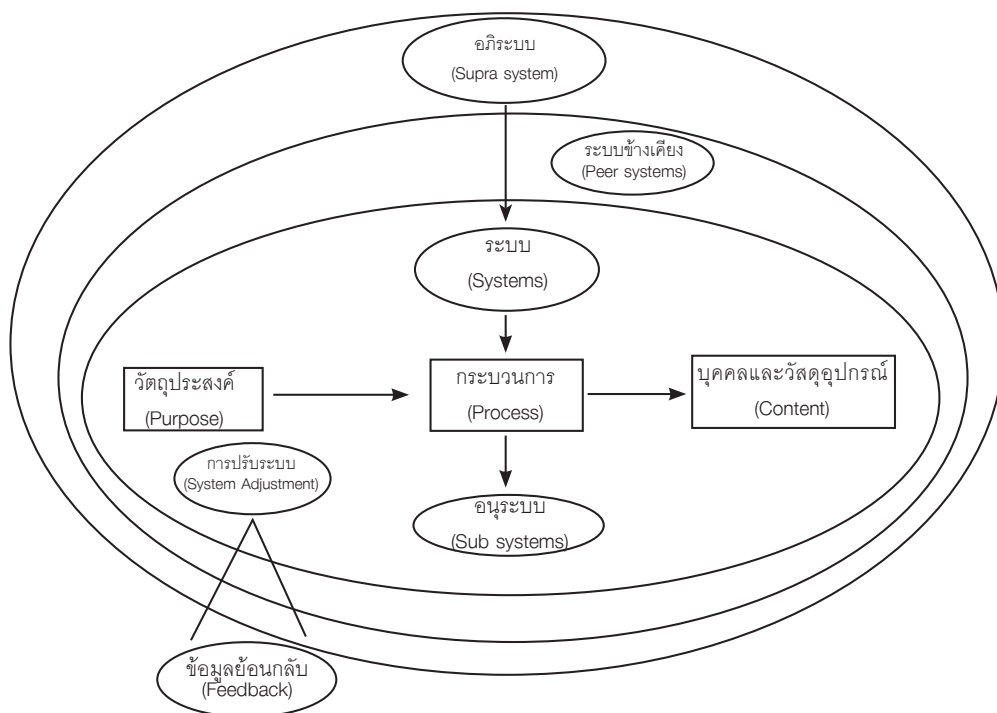
ระบบประกอบด้วยสามส่วนที่สำคัญ คือ (1) วัตถุประสงค์ (purpose) (2) กระบวนการ (process) (3) บุคคลและวัสดุสิ่งของ (content) วัตถุประสงค์ทำให้ระบบมีทิศทาง ทำให้สามารถกำหนดกระบวนการทำงานเพื่อความสำเร็จในวัตถุประสงค์ กระบวนการก็จะทำให้สามารถกำหนดบุคคลที่จะเข้ามาทำงาน กำหนดวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาผลิตและจัดทำงานประมาณ ความสัมพันธ์ระหว่าง วัตถุประสงค์ กระบวนการ บุคคลและวัสดุสิ่งของ มีลักษณะดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ กระบวนการ และวัสดุอุปกรณ์

ตามระบบดังภาพที่ 1 นั้นจะมีอนุระบบ (sub system) เกิดขึ้นมาอีกเป็นระบบย่อยภายในระบบ เช่น ในส่วนของกระบวนการอาจมีระบบย่อยเกี่ยวกับ ระบบเครื่องจักรกล ระบบการบริหารบุคคล ซึ่งในส่วน of ระบบย่อยก็มีวัตถุประสงค์ กระบวนการ และวัสดุอุปกรณ์อยู่ด้วย เช่น ระบบดำเนินงานอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อระบบ เรียกระบบที่อยู่เหนือระบบนี้ว่า **อภีระระบบ** (suprasystem) เช่น ระบบการศึกษาอยู่ภายใต้ระบบสังคม เป็นต้น พร้อมกันนั้นก็มีระบบข้างเคียงที่ใกล้ชิดอย่างเท่าเทียมกันอีกในอภีระระบบนี้ เรียกว่า **ระบบข้างเคียง** (peer systems) เช่น รัฐบาล องค์การทางศาสนา ระบบสาธารณสุข เป็นต้น

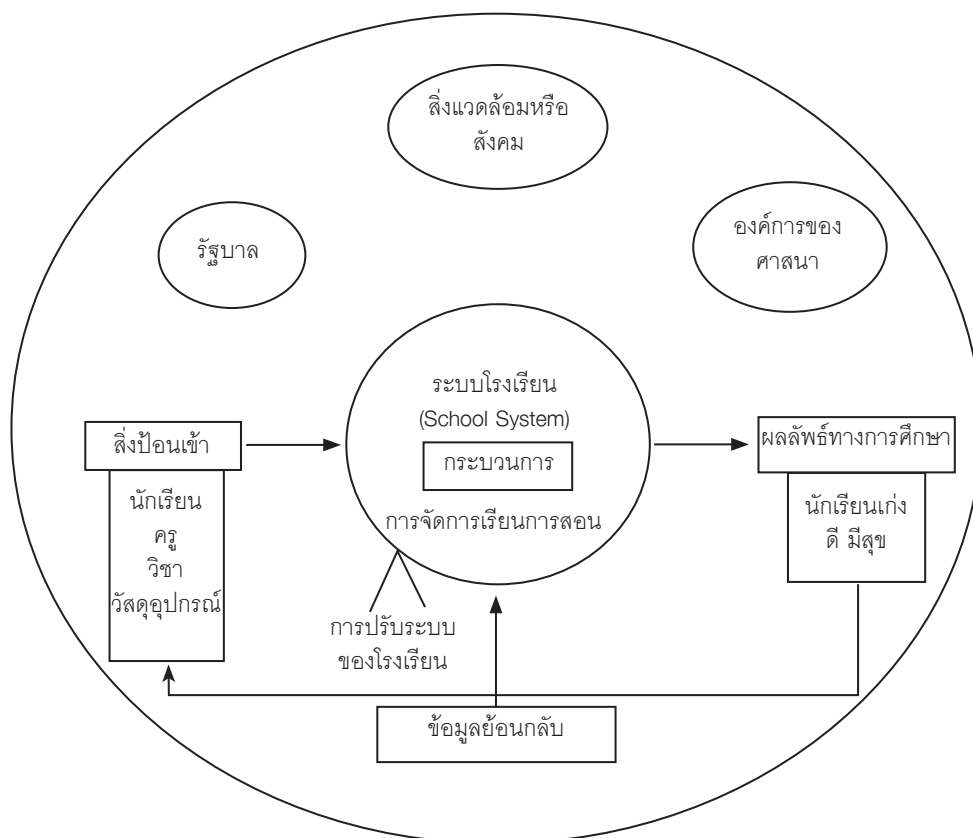
ในการทำงานของระบบเพื่อวัตถุประสงค์ของระบบอภีระระบบนั้น สังคมอาจยอมรับหรือปฏิเสธผลลัพธ์ของระบบก็ได้ซึ่งจะมีกระบวนการประเมินผลแล้วนำมาเป็นข้อมูลย้อนกลับดูการทำงานของระบบเรียกว่า การให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อปรับปรุงและปรับระบบให้อยู่ได้ เรียกว่า การปรับระบบ (system adjustment) ผลผลิตของระบบต้องเป็นที่พอใจของสังคมระบบจึงจะอยู่ได้ ถ้าไม่เป็นที่พอใจก็ต้องปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้อยู่ได้ต่อไป จากที่อธิบายมาจึงเขียนภาพความสัมพันธ์ของระบบต่างๆ ได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ของระบบต่างๆ

ระบบโรงเรียน

ระบบดังที่กล่าวมาสามารถเขียนภาพระบบโรงเรียนได้ดังนี้

ภาพที่ 3 ระบบโรงเรียน

การวิเคราะห์ระบบ (systems analysis) ความคิดเกี่ยวกับระบบ (systems concept) ทศนะต่อระบบ (systems view) และการแก้ปัญหาเชิงระบบ (systems approach)

ที่กล่าวมาตั้งแต่ต้นเป็นการวิเคราะห์ระบบว่าระบบคืออะไร ประกอบด้วยส่วนต่างๆอะไรบ้างที่ทำงานสัมพันธ์กันทั้งหมดเพื่อวัตถุประสงค์ของระบบภายใต้สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อระบบซึ่งทำให้เราเกิดความเข้าใจ **ความคิดเกี่ยวกับระบบ** ดังภาพประกอบที่ 1, 2 และ 3 ได้อย่างแจ่มชัด ถ้าเรานำความคิดเชิงระบบมาคิดก็จะทำให้เกิดทศนะเชิงระบบ ทศนะเชิงระบบทำให้เกิดการค้นหาคำตอบในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ด้วยการตั้งคำถามว่าสิ่งนี้คืออะไร สิ่งนี้ทำอะไร สิ่งนี้ทำเพื่ออะไร เราต้องตอบคำถามทั้งสามประการนี้ให้ครบถ้วน เราต้องมีความคิดเชิงระบบ (systems thinking) โดยเริ่มจากการค้นหาคำตอบของคำถามที่ว่า สิ่งนี้เพื่ออะไร ซึ่งจะนำมาสู่การกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน แล้วนำมาสู่การกำหนดกิจกรรมที่ต้องทำ ใครเป็นผู้ทำต่อมา ถ้าเรานำทศนะเชิงระบบมาประยุกต์ใช้ก็จะได้เป็นการแก้ปัญหาเชิงระบบ (systems approach) เพื่อการวิเคราะห์ระบบ (analysis of systems) เพื่อให้ได้คำตอบของปัญหา (solution of problem) และเพื่อพัฒนาระบบ (development of systems) การแก้ปัญหาเชิงระบบประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญดังนี้ (1) กำหนดวัตถุประสงค์ (2) ค้นหาวิธีที่ดีที่สุดมาปฏิบัติเพื่อวัตถุประสงค์ (3) วางแผนและลงมือปฏิบัติตามแผน (4) ประเมินผล (5) ปรับปรุงแก้ไข

ความสำคัญต่อการศึกษา

การวิเคราะห์ระบบ การแก้ปัญหาเชิงระบบ และการพัฒนาระบบ มีความสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาอย่างมาก ถ้านักการศึกษาไทยเข้าใจระบบมีความคิด

เชิงระบบ มีทศนะเชิงระบบ รู้วิธีการแก้ปัญหาเชิงระบบ แล้วนำมาวิเคราะห์ระบบการศึกษาของไทย นำมาหาคำตอบของปัญหาการศึกษาของไทยแล้วพัฒนาระบบการศึกษาของไทย ก็จะทำให้การศึกษาไทยไม่มีปัญหามากอย่างปัจจุบันนี้ศูนย์ INNOTECH ของ SEMEO ซึ่งตั้งอยู่ที่ประเทศฟิลิปปินส์ เป็นศูนย์ที่ฝึกนักการศึกษาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้รู้จักคิดแก้ปัญหาอย่างมีระบบมานานแล้ว เป็นศูนย์ที่นำเอาการแก้ปัญหาเชิงระบบมาใช้แก้ปัญหาของระบบการศึกษาของประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

วิธีการแก้ปัญหาเชิงระบบตามที่กล่าวมานั้นถ้าเทียบกับวิธีการคิดแก้ปัญหาแบบอริยสัจสี่ก็นับว่าเหมือนกัน สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ (2520) เคยเสนอให้นำวิธีการแก้ปัญหาเชิงระบบมาใช้แก้ปัญหาการศึกษาของไทย และได้้นำวิธีการคิดแก้ปัญหาตามขั้นตอนทั้งสี่ของอริยสัจสี่ซึ่งเหมือนกันกับวิธีการแก้ปัญหาเชิงระบบมาใช้พัฒนาการศึกษาของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (2549) จนสร้างหลักสูตรวิชาชีพศึกษาทั่วไปใหม่ซึ่งเป็นหลักสูตรแบบบูรณาการมาพัฒนานิสิตได้ ร้อยละ 78 ของนิสิตทั้งหมดให้เป็นผู้ใฝ่รู้ความจริงและคิดอย่างมีเหตุผล คิดแก้ปัญหาอย่างมีระบบ และมีคุณธรรมจริยธรรมได้ และสามารถสร้างมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ศูนย์องค์กรฯ อำเภอองค์กรฯ จังหวัดนครนายกซึ่งเป็นศูนย์ที่ศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่อจากที่เคยมีแต่การศึกษาด้านศึกษาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์พื้นฐานเท่านั้น

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์

บรรณานุกรม

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **สู่การศึกษาแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวญจำกัด.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์. (2520). **การปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์. (2549). **การบริหารตามอริยสัจสี่**. กรุงเทพมหานคร : SUNPRINTING.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์. (2543). **“ขบวนการคิดเพื่อความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา”** ในมนุษย์กับการใช้เหตุผล และจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : โอเดียร์สแควร์.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary**. (1989). Cowie, A.P.(ed.). 4th ed. Oxford : Oxford University Press.
- Banathy, Bela H. (1968). **Instructional Systems**. Palo Alto, California : Fearson Publishers.

การบริหาร

ความหมาย

การบริหาร (Administration) เป็นคำที่มาจากคำสองคำ คือ “การ” และ “บริหาร” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้อธิบายความหมายของ คำทั้งสองไว้ ดังนี้

การ (น : นาม) หมายถึง งาน สิ่งหรือเรื่องที่ทำ มักใช้คู่กับคำว่างาน เช่น การงาน ถ้าอยู่หน้านามหมายถึงถึง เรื่อง ฐานะ หน้าที่

บริหาร (ก : กริยา) หมายถึง ออกกำลัง เช่น บริหารร่างกาย ; ปกครอง เช่น บริหารส่วนท้องถิ่น ; ดำเนินการ, จัดการ เช่น บริหารธุรกิจ ; กล่าวแก่ (น : นาม) หมายถึง ดำรัสสั่ง เช่น ราชบริหาร ; คำแถลง เช่น พระพุทธบริหาร

ดังนั้น จึงนิยามการบริหาร (Administration) ได้ว่า หมายถึง งานปกครอง หรือ งานดำเนินการ หรือ งานจัดการ

นักวิชาการ ได้นิยามคำว่า **การบริหาร** ดังนี้

ไซมอน (Simon, 1966) นิยามว่า การบริหารเป็นกิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมมือกันดำเนินการ ให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกัน

เทอรี่ (Terry, 1975 : 4) นิยามว่า การบริหาร คือ กระบวนการวางแผน การจัดการ การจูงใจ และการควบคุม ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์การ โดยใช้ทรัพยากร

มนุษย์ และอื่นๆ เช่น เงิน วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยี ที่มีอยู่

روبบินส์ (Robbins, 2004) นิยามว่า การบริหาร คือ กระบวนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ โดยบุคคลทุกฝ่ายในองค์การร่วมกันปฏิบัติงาน

ฮอยและมิสเกล (Hoy and Miskel, 2008) นิยามว่า การบริหาร คือ ศิลปะและศาสตร์ของการประยุกต์ความรู้ เพื่อแก้ปัญหาขององค์การ

สมยศ นาวิการ (2544) นิยามว่า การบริหาร คือ กระบวนการของการวางแผน การจัดการ การสั่งการ และการควบคุมสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ (2549) นิยามว่า การบริหาร คือ การแก้ปัญหาอย่างมีระบบร่วมกันของบุคลากรระดับ ต่างๆ ขององค์การ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมาย ขององค์การ

ความเป็นมา

อาจกล่าวได้ว่า การบริหารเกิดขึ้นมาตั้งแต่มี มนุษย์เกิดขึ้นมาในโลก เมื่อบุคคลสองคนขึ้นไป ร่วมกัน ทำกิจกรรมหรือกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ย่อมมีการบริหารเกิดขึ้น และมีผู้นำในการทำกิจกรรม เรียกว่า

ผู้บริหาร ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ ในโรงเรียน เรียกว่า ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ ในมหาวิทยาลัยเรียกว่าอธิการบดี ในครอบครัวมี พ่อ แม่ ลูกๆ ก็มีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้บริหาร ในหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้าน ในตำบลมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลมีกำนัน ในอำเภอมี นาย อำเภอ ในจังหวัดมีผู้ว่าราชการจังหวัดและองค์การ บริหารส่วนจังหวัดมีนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ประเทศต่างๆ สมัยราชาธิปไตยมีพระยา หรือ พระราชา หรือพระมหากษัตริย์เป็นผู้ ปกครองประเทศ แต่มาใน สมัยที่พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ มีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้บริหารสูงสุด บางประเทศมี ประธานาธิบดี เป็นผู้บริหารสูงสุด ประเทศไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ต่อ เนื่องมาจนถึงปัจจุบันก็มีการบริหารประเทศและหน่วย ราชการต่างๆ มาแล้ว แต่การบริหารประเทศของไทยใน ยุคสุโขทัยต่อเนื่องมาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไม่มี การเขียนเป็นตำราการบริหารไว้ โดยเฉพาะเหมือนดัง เช่น ยุโรปและอเมริกา ระยะหลังไทยนำความคิดทาง การบริหาร ของยุโรปและอเมริกามาใช้บริหารองค์การ ต่างๆ จนกระทั่งถึงวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ เขียนบทความเรื่องการบริหารตามหลัก อริยสัจสี่อย่างเป็นทางการ ภายหลังที่ได้อ่านหนังสือของ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2533) เรื่อง วิธีคิดตามหลักพุทธธรรมที่เสนอว่า อริยสัจสี่เป็นวิธี คิดแก้ปัญหา อย่างมีระบบวิธีหนึ่ง วิธีคิดแก้ปัญหา ตามหลักอริยสัจสี่นี้ สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ ได้นำมาใช้บริหารจัดการเพื่อพัฒนางานของสำนักทดสอบทางการ ศึกษา และจิตวิทยา เมื่อเป็นผู้อำนวยการของสำนักนี้ ใน ช่วง พ.ศ. 2526-2530 และเมื่อเป็นรองอธิการบดี ฝ่ายวิชาการของมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ช่วง พ.ศ. 2530-2536 ก็นำหลัก อริยสัจสี่มาบริหารงานวิชาการได้ ผลอย่างดี จึงมาเขียนบทความดังกล่าวนี้และได้รับ การตีพิมพ์ใน

วารสารพุทธธรรม ปีที่ 52 ฉบับที่ 304 พ.ศ. 2547 หน้า 25-26 พร้อมกับตีพิมพ์ ในวารสารการบริหาร การ ศึกษา มศว ปีที่ 3 ฉบับที่ 7 มกราคม-มิถุนายน พ.ศ. 2547 หน้า 2-3 จากประสบการณ์ การบริหารด้วยหลัก อริยสัจสี่ สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ (2549) จึงเขียนหนังสือ **การบริหารตามหลัก อริยสัจสี่** อธิบายขั้นตอนการบริหาร และตัวอย่างการบริหารมหาวิทยาลัยที่บริหาร ได้ผลดี หนังสือเล่มนี้ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

มอบให้ สำนักพิมพ์ SUNPRINTING ใน กรุงเทพมหานคร จัดพิมพ์เผยแพร่ ในปี พ.ศ. 2549 และใช้เป็นตำราเรียน ของ นักศึกษาระดับปริญญาโท และปริญญาเอก สาขาวิชา

การบริหารการศึกษาที่มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล มาจน ปัจจุบันนี้

ในประเทศสหรัฐอเมริกาและยุโรป พัฒนาการของการบริหารอย่างเป็นทางการนั้นเริ่มตั้งแต่ประมาณ คริสต์ศตวรรษที่ 18 ได้มีการกำหนดความหมายของคำ ว่า “การบริหาร” อย่างชัดเจนและรัดกุม มีการคิดเรื่องการ บริหารและการค้นคว้าวิธีการบริหาร ที่มุ่งไปที่การบริหาร กิจการของรัฐเป็นหลัก ต่อมาก็พัฒนาไปสู่การบริหาร อุตสาหกรรมและบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเริ่มสนใจ ศึกษาค้นคว้าและ พัฒนาการบริหารในฐานะเป็นศาสตร์ สาขาหนึ่ง (วิจิตร ศรีสอาน, 2544) คำว่า การบริหาร (administration) เริ่มแรกใช้คำว่า การจัดการหรือการ จัดการเชิงวิทยาศาสตร์ (scientific management) โดย เทย์เลอร์ (Taylor, 1947) ในปี ค.ศ. 1911 จากนั้นก็พัฒนา มาสู่ความคิด ศาสตร์การบริหาร (science of administration) หรือ การบริหารจัดการ (administrative management) หรือ การบริหาร (administration) โดยฟายอล (Fayol, 1925) ในปี ค.ศ. 1925 และการบริหารแบบ

ระบบราชการ (bureaucracy administration) โดย เวเบอร์ (Weber, 1947) ในปี ค.ศ. 1947 ในปัจจุบัน วงการธุรกิจนิยมใช้คำว่า การจัดการ (management) ส่วนวิชาการบริหารซึ่งแต่เดิม เป็นศาสตร์อย่างหนึ่งนั้น ได้พัฒนามาเป็นศาสตร์การ จัดการ (management science) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1939 โดย พี เอ็ม เอส แบลคเคทท์ (P.M.S. Blackett) และเป็นศาสตร์ การ จัดการมาตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1950 (Taylor III, 1996)

หลักการบริหาร

ในปี ค.ศ. 1911 เทย์เลอร์ (Taylor, 1947) ผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ ได้ นำหลักวิทยาศาสตร์มาเสนอเป็นหลักการจัดการเชิง วิทยาศาสตร์ เขามีความคิดว่าคนนั้นสามารถฝึกให้ ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เหมือนการทำงานของ เครื่อง จักรที่ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ พนักงาน ที่ได้รับ การจูงใจแต่มีข้อจำกัดที่ร่างกายต้องการคำแนะนำอย่าง ต่อเนื่อง การจัดการมุ่งที่ผลผลิตของงาน ตามเวลาการ ปฏิบัติงานของพนักงานและการจูงใจตาม ข้อจำกัดทาง ร่างกายของพนักงาน โดยพนักงานมีวิธี ทำงานที่เร็วที่สุด ดีที่สุด ในการผลิตผลงานจากความ คิดดังกล่าว เขาจึง เสนอหลักการจัดการ 4 ประการ ดังนี้

(1) ค้นหาวิธีการทำงานที่ดีที่สุดแล้วกำหนดให้ทุกคนทำงานตามวิธีนั้น

(2) มีเกณฑ์ในการคัดเลือกคนงานที่จะรับเข้ามาทำงานด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ได้บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถตรงกับงาน

(3) อบรมคนงานแต่ละคนก่อนที่จะมอบหมายให้ปฏิบัติงาน

(4) แยกฝ่ายบริหารกับฝ่ายปฏิบัติออกจากกันและกำหนดบทบาทความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน ฝ่ายบริหารวางแผนและควบคุมดูแล พนักงาน มีหน้าที่ ปฏิบัติงาน

การบริหารตามแนวนี้นี้ มีข้อเสียตรงที่ไม่ได้คำนึงถึงจิตใจของคนงาน ละเลยเรื่องความเครียดของคนงาน ไม่ได้คำนึงถึงความต้องการของสังคม มองข้ามความพึงพอใจในการดำเนินงานของพนักงาน มองการทำงาน ของมนุษย์เหมือนเครื่องจักรกล

ฟายอล (Fayol, 1925) ได้กำหนดหน้าที่บริหาร ประกอบด้วย 5 ประการ ได้แก่ (1) การวางแผน (2) การจัดองค์การ (3) การสั่งการ (4) การประสานงาน (5) การควบคุม

กูลิค (Gulic, 1937) ได้ขยายหน้าที่ดังกล่าว เป็น 7 ประการ เรียกว่า POSDCoRB ซึ่งเป็นคำย่อของความคิด แต่ละประการ ได้แก่ (1) การวางแผน (planning) (2) การ จัดองค์การ (organizing) (3) การ กำหนดพนักงาน หรือการจัดคนเข้าทำงาน (staffing) (4) การอำนวยการ (directing) (5) การประสานงาน (coordinating) (6) การรายงาน ผล (reporting) (7) การจัดการเงินหรือการ จัดทำงบประมาณ (budgeting)

ฟายอล (Fayol, 1925) ได้กำหนดหลักการบริหาร 14 ข้อดังนี้

1. จัดแบ่งงานออกเป็นกิจกรรมย่อยๆ พนักงานทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

2. กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้รับผิดชอบในตำแหน่งต่างๆ

3. กำหนดระเบียบวินัยในการปฏิบัติงาน พนักงาน ทุกคนต้องเชื่อฟังคำสั่งของผู้บังคับบัญชา มี กฎข้อบังคับ ขององค์การ ผู้บริหารควรมีความเป็นธรรมในการลงโทษ ผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ

4. มีเอกภาพในการบังคับบัญชา พนักงานได้รับ คำสั่งมาจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวเท่านั้น

5. มีเอกภาพในการทำงาน พนักงานทุกคนทำงานไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

6. ผลประโยชน์ของส่วนตัวเป็นรองผลประโยชน์ส่วนรวม ผลประโยชน์ขององค์การต้องมาก่อนผลประโยชน์ของส่วนตัว

7. ผู้ปฏิบัติงานในองค์การต้องได้รับผลตอบแทนจากการทำงานอย่างเป็นธรรม

8. อำนาจการบังคับบัญชาอยู่ที่ส่วนกลางเพียงแห่งเดียว

9. มีการบังคับบัญชาจากระดับสูงมาสู่ระดับล่างอย่างเดียวและอย่างชัดเจน

10. การทำงานต้องเป็นระเบียบ การเก็บรักษาสິงของอุปกรณ์ เครื่องใช้ต้องเก็บอย่างเป็นระเบียบ

11. การบริหารองค์การต้องมีความยุติธรรม

12. พนักงานมีความมั่นคงในอาชีพและมีช่องทางก้าวหน้าในอาชีพ

13. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของบุคลากรในองค์การ เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้องค์การก้าวหน้าและมีความสำเร็จ

14. มีความสามัคคี บุคคลในองค์การต้องร่วมมือร่วมใจกันทำงานที่จะทำให้องค์การประสบความสำเร็จ

เป็นที่น่าสังเกตว่าหลักการทั้ง 14 ข้อของฟาโยลปรากฏมาตั้งแต่ ค.ศ. 1925 แต่สาระสำคัญในหลักการเหล่านี้ยังสามารถประยุกต์ใช้ได้ในการบริหารปัจจุบัน อย่างไรก็ตามยังมีข้อจำกัดของการบริหารตามแนวนี้อยู่ที่ ผู้บริหารต้องรู้จักใช้อำนาจอย่างเป็นธรรม มิฉะนั้นจะเป็นเผด็จการ

เวเบอร์ (Weber,1947) ได้เสนอหลักการ 5 ข้อของการบริหารแบบระบบราชการดังนี้

1. แบ่งงานออกเป็นแผนกตามความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

2. การบริหารไม่ใช้ความพึงพอใจกับบุคคล การตัดสินใจในการกระทำใดๆ ไม่ใช้ความชอบหรือพึงพอใจส่วนบุคคล แต่จะตัดสินใจบนรากฐานของข้อเท็จจริง ไม่ใช้ความรู้สึก

3. มีสายการบังคับบัญชาเป็นลำดับลงมาจากบนลงล่าง

4. มีกฎระเบียบที่ประกาศเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ ชัดเจนให้พนักงานปฏิบัติ

5. ถือว่าพนักงานทุกคนเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญ เป็นบุคคลผู้มีคุณภาพ พนักงานทุกคน ต้องถือว่างานของเขานั้นเป็นวิชาชีพ

ข้อเสียของการบริหารแบบนี้บุคลากรขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน ขาดความคล่องตัว ขาดความยืดหยุ่น เสียค่าใช้จ่ายสูง การทำงานซ้ำซ้อน และล่าช้า ขาดการประสานงานในภาพรวมขององค์การ

ในปัจจุบันแม้จะมีทฤษฎีการบริหารเกิดขึ้นมาก มาย แต่กระบวนการทำงานก็ยังคงเหมือนเดิม คือ การบริหาร

งานขององค์การจะเริ่มจากการตั้งวัตถุประสงค์ขององค์การแล้วมาคิดกระบวนการทำงานเพื่อความสำเร็จของวัตถุประสงค์ ทาวิสต์ สิ่งของ อุปกรณ์ และเงิน นำมาสู่กระบวนการในการปฏิบัติ รวบรวมบุคคลมาปฏิบัติงาน ให้ทุกคน ร่วมคิดร่วมทำ มีการวัดประเมินผลประสิทธิผลและ ประสิทธิภาพของงาน นำข้อมูลมาย้อนกลับเพื่อใช้ ปรับปรุงการบริหาร มีการสำรวจความพึงพอใจของ พนักงานและของลูกค้าเพื่อนำมาพิจารณาปรับปรุงการบริหาร

การนำหลักการบริหารมาใช้บริหารสถานศึกษา

ในสถานศึกษานั้นกล่าวได้ว่าแต่ก่อนใช้การบริหารแบบระบบราชการอยู่อย่างมาก แม้ปัจจุบันนี้ก็ยังคงใช้อยู่ ดังจะเห็นว่าในโรงเรียนมีการแบ่งเป็นแผนก ต่างๆ ตามผู้เชี่ยวชาญ เช่น กลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ

เป็นต้น มีลำดับการบังคับบัญชาลดหลั่นกันลงมาและใช้อยู่นาน เดิมนี้กฎหมายทางการศึกษาได้กระจายอำนาจการบริหารไปให้โรงเรียนบริหารจัดการที่เรียกว่าการบริหารแบบใช้ให้โรงเรียนเป็นฐาน (school based management)

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์

บรรณานุกรม

- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2533). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สหมิตร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด.
- วิจิตร ศรีสอาน. (2544). “ปรัชญาและพัฒนากิจการบริหาร,” **เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและระบบการบริหารการศึกษา**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สมยศ นาวิการ. (2544). **การบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ 1991.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์. (2549). **การบริหารตามหลักอริยสัจสี่**. กรุงเทพฯ : SUNPRINTING.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์. (2547). “การบริหารตามหลักอริยสัจสี่,” **พุทธธรรม**. 52 (304) : 25-26.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์. (มกราคม-มิถุนายน 2547). “การบริหารตามหลักอริยสัจสี่,” **วารสารบริหารการศึกษา** มศว. 3(7) : 2-3.
- Fayol, H. (1925). **General and Industrial Management**. London : Sir Issac Pitman and Sons.
- Gulic, L. (1937). “Note on The Theory of Organization,” in L. Gulic and L.F. Urwick(Eds). **Paper on the Science of Adminidstration** p. 3-45. New York : Institute of Public.
- Hoy,W.K. and Miskel, C.G. (2008). **Educational Administration : Theory, Research and Practice**. New York : The McGraw - Hill, Companies, Inc.
- Robbins, S.P. (2004). **Management**. 5 th ed. New Jersey : Prentice Hall.
- Simon, H.A. (1966). **Administrative Behavior**. New York : The Free Press.
- Terry, R. (1979). **Principles of Management**. Illinois : Richard Irwin.
- Taylor, F.W. (1947). **Scientific Management**. New York : Haper.
- Taylor III, Barnard W. (1996). **Introduction to Management Science**. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice Hall, Inc.
- Weber, M. (1947). **The Theory of Social and Economic Organization**. in T. Parsons(Ed.) A.M. Henderson and T. Parsons(Trans). New York : Free Press.

ทฤษฎีการบริหาร

ความหมาย

ทฤษฎีการบริหาร (Administration Theory) เป็นคำที่มาจากสามคำ คือ (1) ทฤษฎี (2) การ และ (3) บริหาร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้อธิบายความหมายของคำทั้งสามไว้ดังนี้

ทฤษฎี (น : นาม) หมายถึง ความเห็น; การเห็น; การเห็นด้วยใจ; ลักษณะที่คิดคาดเอาตามหลักวิชาเพื่อเสริมเหตุผลและรากฐานให้แก่ปรากฏการณ์หรือข้อมูลในภาคปฏิบัติ

การ (น : นาม) หมายถึง งาน สิ่งหรือเรื่องที่ทำ มักใช้คู่กับคำว่างาน เช่น การงาน ถ้าอยู่หน้านามหมายถึง เรื่อง ชั่วระ หน้าที่

บริหาร (ก : กริยา) หมายถึง ออกกำลัง เช่น บริหารร่างกาย; ปกครอง เช่น บริหารส่วนท้องถิ่น; ดำเนินการ, จัดการ เช่น บริหารธุรกิจ; กล่าวแก่ (น ; นาม) หมายถึง ดำรัสสั่ง เช่น ราชบริหาร; คำแถลง เช่น พระพุทธบริหาร

ดังนั้นจึงนิยามทฤษฎีการบริหารได้ประการหนึ่งว่า หมายถึง ความเห็นที่คิดเอาตามหลักวิชาในเรื่องงาน ปกครองหรืองานดำเนินการหรืองานจัดการ

เคอร์ลิงเจอร์ (Kerlinger, 1973) ให้ความหมายทฤษฎี (theory) ว่า หมายถึง กลุ่ม (set) ของความคิด รวบยอด (concepts) หรือ ตัวแปร (variables) ที่เกี่ยวเนื่อง ซึ่งกันและกัน (interrelated) นิยาม (definitions) และข้อความ (propositions) ที่แสดงทัศนะอย่างมีระบบ (systematic view) ของปรากฏการณ์ (phenomena) โดยระบุ (specify) ความสัมพันธ์ (relations) ระหว่าง (among) ความคิด รวบยอด (concept) หรือ ตัวแปร (variables) เพื่ออธิบาย (explain) และพยากรณ์ (predict) เหตุการณ์ (phenomena)

เคอร์ลิงเจอร์ (Kerlinger) อธิบายต่ออีกว่าทฤษฎีที่นิยามนั้น ได้กล่าวถึง 3 สิ่ง ดังนี้

(1) ทฤษฎี คือกลุ่มของข้อความที่ประกอบด้วยความคิดรวบยอดที่นิยามไว้ และความคิดรวบยอด เหล่านั้นต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

(2) ทฤษฎีแสดงให้เห็น (display) ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มของความคิดรวบยอดหรือกลุ่มของตัวแปร เพื่อแสดงทัศนะอย่างมีระบบของเหตุการณ์ที่อธิบายได้ด้วยความคิดรวบยอดหรือตัวแปรเหล่านั้น

(3) ทฤษฎีอธิบายปรากฏการณ์ด้วยการระบุว่า ความคิดรวบยอดหรือตัวแปรใดเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์

กับตัวแปรใดทำให้ตัวแปรต่างๆ ใช้พยากรณ์ตัวแปรอื่นๆ ได้ หรือพยากรณ์ปรากฏการณ์ได้

จากนิยามทฤษฎีตามที่เคอร์ลิงเจอร์ได้อธิบายไว้นั้น ฮอยและมิสเกล (Hoy and Miskel, 2008) อธิบายว่า ความคิดรวบยอดเป็นพื้นฐานของการสร้างทฤษฎีที่ทำให้ สามารถสร้างเป็นข้อความทั่วไป ที่แสดงความสัมพันธ์ ระหว่างความคิดรวบยอดสองความคิดรวบยอดขึ้นไปหรือสองตัวแปรขึ้นไป ทฤษฎีจึงอธิบายปรากฏการณ์ ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ โดยธรรมชาติของทฤษฎีเป็นข้อความทั่วไปแบบสรุปรวบยอด ทฤษฎีเป็นหลักการทั่วไป ทฤษฎีไม่มีถูกหรือผิดอย่างแท้จริง แต่จะมีประโยชน์หรือไม่มากกว่า

จากคำอธิบายทฤษฎีดังกล่าวนี้ ฮอยและมิสเกล (Hoy and Miskel, 2008) จึงนิยามทฤษฎีการบริหารว่า คือ กลุ่มของความคิดรวบยอดที่สัมพันธ์ซึ่งกัน และกัน สัจพจน์และหลักการที่บรรยายอย่างมีระบบและอธิบาย การปฏิบัติหน้าที่ประจำหรืองานประจำขององค์การ

ความเป็นมา

อาจกล่าวได้ว่า การบริหารเกิดขึ้นมาตั้งแต่มีมนุษย์ เกิดขึ้นมาในโลก เมื่อบุคคลสองคนขึ้นไป มาร่วมกันทำ กิจกรรมหรือกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ย่อมมีการบริหารเกิดขึ้น และมีผู้นำในการทำ กิจกรรมเรียกว่า ผู้บริหาร ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ ในโรงเรียน เรียกว่า ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ในมหาวิทยาลัยเรียกว่า อธิการบดี ในครอบครัว มีพ่อ แม่ ลูก ก็มีการบริหาร ครอบครัว มีหัวหน้าครอบครัว ในหมู่บ้านมีการบริหาร หมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้บริหาร ในตำบลมีการบริหาร ตำบล มีกำนันเป็นผู้บริหาร มีองค์การบริหารส่วนตำบล มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัด

มีการบริหาร จังหวัด มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้บริหารสูงสุด มีองค์การ บริหารส่วนจังหวัด มีนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ในประเทศมีการบริหารประเทศ สมัยราชาธิปไตย มีพระยา พระราชา พระมหากษัตริย์ เป็นผู้ปกครองประเทศ แต่ในสมัยที่พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ มีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้บริหารสูงสุด บางประเทศเรียกว่า ประธานาธิบดีเป็นผู้บริหารสูงสุด ประเทศไทยตั้งแต่สมัย สุโขทัยต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน มีการบริหารประเทศมา แล้ว มีการบริหารส่วนราชการต่างๆ มาแล้ว แต่ ประเทศไทยไม่มีผู้คิดทฤษฎีการบริหารเพื่อทำความเข้าใจระบบการบริหาร เพื่ออธิบายการบริหารหรือ พยากรณ์การบริหาร เพื่อกำหนดหลักการการบริหารที่เป็นของไทยเราเอง ทั้งๆ ที่ก็มีการบริหารกันอยู่ แต่ไม่ได้ เขียนกันเป็นเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับการบริหาร มีแต่ นำเอาทฤษฎีการบริหารของชาวต่างประเทศมาเขียนมาใช้กันอยู่ปัจจุบันนี้ จนกระทั่ง วันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546 สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ ได้เขียนบทความ เรื่อง การบริหารตามหลักอริยสัจสี่อย่างเป็นทางการ แล้วตีพิมพ์ใน วารสารพุทธธรรม ปีที่ 52 ฉบับที่ 304 พ.ศ. 2547 หน้า 25 - 26 และตีพิมพ์ในวารสารบริหารการศึกษามศว. ปีที่ 3 ฉบับที่ 7 มกราคม - มิถุนายน พ.ศ. 2547 หน้า 2 - 3 จากนั้นเขียนเป็นหนังสือ เรื่องการบริหารตามหลัก อริยสัจสี่ เผยแพร่เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2549 โดยมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุลให้บริษัท SUNPRINTING ใน กรุงเทพมหานคร จัดพิมพ์เผยแพร่ สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ คิดทฤษฎีการบริหารตามหลักอริยสัจสี่นั้น ก็โดยการนำเอาหลักการแก้ปัญหาตามขั้นตอนทั้งสี่ของอริยสัจสี่มาใช้แก้ปัญหา งาน ของสำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา ตั้งแต่เป็นผู้อำนวยการสำนักทดสอบทางการศึกษา

และจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ระหว่าง พ.ศ. 2526-2530 ครั้นเมื่อเป็นรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ก็บริหารจัดการ แก้ปัญหาทางวิชาการของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ด้วยการแก้ปัญหาตามขั้นตอนทั้งสี่ การบริหารตามหลักอริยสัจสี่ได้ผลดี เช่น ทำให้เกิดการ สร้าง ข้อเสนอใหม่ๆ มีการวิจัยการวัดผลการศึกษาใหม่ๆ สร้างหลักสูตรวิชาศึกษาทั่วไปใหม่ สร้างมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ศูนย์องค์กรฯ อำเภอองค์กรฯ จังหวัดนครนายก เป็นต้น จากประสบการณ์ดังกล่าว สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ จึงเขียนทฤษฎีการบริหารตามหลักอริยสัจสี่ ตีพิมพ์เผยแพร่ตามเวลาดังกล่าวมา

สำหรับในสหรัฐอเมริกาและยุโรปนั้น ในปี ค.ศ. 1911 เฟรดเดอริก เทย์เลอร์ (Frederick Taylor) (Taylor, 1947 ; Hoy and Miskel, 2008) ได้เสนอ ทฤษฎีการจัดการเชิง วิทยาศาสตร์เป็นคนแรก จนได้รับการยกย่องเป็นบิดา แห่งการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ นับได้ว่าทฤษฎีการบริหาร เกิดขึ้นมีมาตั้งแต่นั้นเป็นต้น มาและมีการพัฒนาทฤษฎีใหม่ๆ อย่างต่อเนื่องจนเป็น ศาสตร์การจัดการในปัจจุบัน นี้ (Hoy and Miskel, 2008)

วิธีการสร้างทฤษฎีการบริหาร

การสร้างทฤษฎีบริหารทุกทฤษฎีจะต้องสร้าง ความคิดรวบยอดที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (Concept) และ สัจพจน์ (Assumptions หรือ Axioms) ที่เกี่ยวกับงานจัดการขององค์การเสียก่อน จากนั้นก็นำเอา ความคิดรวบยอดและสัจพจน์นั้นมา กำหนดเป็นข้อ เสนอ(Proposition) ที่ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ซึ่ง กันและกันเพื่อระบุเป็นข้อสรุป (Generalization) และ หลักการ (Principles) เพื่อแสดง ทศนะอย่างมีระบบ

ของเหตุการณ์โดยสามารถบรรยาย และอธิบายการ ปฏิบัติหน้าที่ ประจำหรืองานจัดการประจำ ขององค์การ ได้ ทำให้เกิดความเข้าใจและพยากรณ์การ ทำงานของ องค์การได้

มีวิธีการสร้างทฤษฎีการบริหาร 4 วิธี ดังนี้

1. **สังเกตศึกษาการทำงานขององค์การ** วิเคราะห์ หาความคิดรวบยอดที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ค้นหาลัทธิพจน์ แล้วนำมาสร้างเป็นหลักการการปฏิบัติงานขององค์การ หรือนำมาสร้างเป็นทฤษฎีการบริหาร ดังเช่น เฟรดเดอริก เทย์เลอร์ (Frederick Taylor) (Taylor, 1947) ผู้เป็นคนงาน เสมียน นายช่าง ผู้อำนวยการ หัวหน้าผู้ออกแบบ หัวหน้าวิศวกรใน โรงงานอุตสาหกรรม จากประสบการณ์ การทำงานและ จากการสังเกตการณ์ทำงาน ทำให้เขา สร้างทฤษฎีการ จัดการเชิงวิทยาศาสตร์ (scientific management) เป็นคนแรก ในปี ค.ศ. 1911 และเขาได้รับการยกย่อง ว่าเป็นบิดาแห่งการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ และมี ผู้ ร่วมคิดเช่นเดียวกันมาตั้งแต่ ค.ศ. 1900 - 1930 ผู้บุกเบิกทฤษฎีนี้ได้แก่ เทย์เลอร์ (Taylor) ฟาโยล (Fayol) กุลลิค (Gulick) เออร์วิค (Urwick) และ เวเบอร์ (Weber)

2. **ทำการทดลองทางสังคมและจิตวิทยา สังคมใน องค์การ** แล้วนำผลการทดลองมาสร้าง เป็นทฤษฎีการ บริหาร ดังเช่น การทดลองทาง จิตวิทยาอุตสาหกรรมกับ พนักงานใน Hawthorne plant of the Western Electric Company ที่ ชิคาโก สหรัฐอเมริกา ทำให้สร้างทฤษฎีการ บริหารเชิง มนุษย์สัมพันธ์ (Human Relations Administration Theory) ในช่วง ค.ศ. 1930 - 1960 ผู้บุกเบิกทฤษฎีนี้

ได้แก่ฟอลเลท (Follett) เมโย (Mayo) โรธลิสเบอร์เกอร์ (Roethlisberger) และ แมคเกรกอร์ (Mc Gregor)

3. นำทฤษฎีที่สร้างมาแล้วมาสังเคราะห์ผสมกัน สร้างเป็นทฤษฎีใหม่ ดังเช่น ในปีค.ศ. 1960 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้มีผู้นำทฤษฎีการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์และทฤษฎีการบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์มาผสมผสานกันแล้ว เรียกว่า ทฤษฎีการบริหารแบบระบบเปิด (Open Systems Administration Theory) ผู้บุกเบิก ได้แก่ เวเบอร์ (Weber) บาร์นาร์ด (Barnard) ไซมอน (Simon) พาร์สันส์ (Parsons) วิคค์ (Weick) แคทซ์และคาน์ (Katz and Kahn)

4. นำความคิดรวบยอด (concepts) สัจพจน์ (Axioms) และหลักการจากสาขาวิชาบางวิชา แล้วนำมาสร้างเป็นทฤษฎีการบริหาร ดังเช่น ประมาณปี ค.ศ. 1939 สมัย สงครามโลกครั้งที่สองได้มีการจัดตั้งกลุ่มวิจัยปฏิบัติการทาง การทหาร (Military Operations Research Group : OR Groups) ในประเทศอังกฤษ (Taylor III, 1996) มี พี เอ็ม เอส แบลคเกตต์ (P.M.S. Blackett) ผู้ได้รับรางวัลโนเบลเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยแมนเชสเตอร์ (University of Manchester) และเคยเป็นทหารเรือเป็นหัวหน้ากลุ่มวิจัย ปฏิบัติการทางทหาร นักวิจัยในกลุ่มนี้ประกอบด้วย นักสรีรวิทยา (physiologist) 3 คน นักฟิสิกส์เชิงคณิตศาสตร์ (mathematical physicists) 2 คน นักฟิสิกส์ทางดาราศาสตร์ (Astrophysicist) 1 คน นักฟิสิกส์ทั่วไป (general physicist) 1 คน นักคณิตศาสตร์ (mathematicians) 2 คน ข้าราชการทหารและนักสำรวจ กลุ่ม OR ได้ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์มาบริหารจัดการ ปรับปรุงระบบเรดาร์ใช้เตือนภัยและระบบอื่นทางอาวุธของทหาร เช่น ระบบปืนติดเครื่องบิน เป็นต้น ได้สำเร็จ ทำให้อังกฤษรบชนะ

เยอรมนี ความสำเร็จของกลุ่ม OR ของอังกฤษนี้มีชาวอเมริกัน 2 คนที่ทำงานในกองทหารอเมริกา คนหนึ่งคือ ดร. เจมส์ บี โคนันท์ (Dr. James B. Conant) และอีกคน หนึ่งคือ ดร. แวนเนวา บุช (Dr. Vauneva Bush) ทั้งสองคน นี้เสนอให้สหรัฐอเมริกา จัดตั้งกลุ่ม OR ในส่วนของกองทัพอเมริกา ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง แล้วทั้งกองทัพบกกองทัพเรือ และกองทัพอากาศของ อเมริกาก็จัดตั้งกลุ่ม OR เพื่อแก้ปัญหาทางการทหาร มีอยู่ 2 หน่วยงานที่สร้างชื่อเสียงอย่างมากคือ Navy's Operations Evaluation Group at MIT และ Project RAND ที่ จัดตั้งโดยกองทัพอากาศสหรัฐอเมริกา เมื่อสงครามโลก ครั้งที่สองยุติลง โมเดลทางคณิตศาสตร์ และเทคนิคต่างๆ ที่กลุ่ม OR คิดขึ้นมาใช้แก้ปัญหาทาง การทหารที่เก็บไว้เป็นความลับในสมัยสงครามโลกครั้งที่สองก็ได้รับการ เปิดเผยออกมาบริษัทธุรกิจก็นำมาใช้แก้ปัญหาทางธุรกิจได้ผลดี จนมีการจัดเป็นวิชาสอนในมหาวิทยาลัยในอเมริกาตั้งแต่ต้นปี ค.ศ. 1950 เป็นต้นมา การใช้เทคนิคเชิงปริมาณ (quantitative technique) แก้ปัญหาการจัดการก็กลายเป็น ศาสตร์ การจัดการ (management science) เป็นทฤษฎีการบริหารที่สร้างขึ้น มา โดยคิดประยุกต์วิธีการทางวิทยาศาสตร์มาแก้ปัญหาการบริหาร

อีกตัวอย่างหนึ่งของการคิดทฤษฎีการบริหารตาม วิธีที่ 4 นี้ ก็คือ การที่ สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ นำเอาวิธีการคิด แก้ปัญหาตามขั้นตอนของอริยสัจสี่ หลักธรรมาธิปไตย และหลักทศพิธราชธรรมของพุทธศาสนาสร้างทฤษฎี การบริหารตามหลักอริยสัจสี่ ในปี พ.ศ. 2546 ซึ่งเป็น ปีที่ สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ เขียนบทความเรื่องการบริหารตามหลักอริยสัจสี่อย่างเป็นทางการ

ตัวอย่างการสร้างทฤษฎีการบริหาร

จะขอยกตัวอย่างการสร้างทฤษฎีการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ ของเฟรดเดอริก เทย์เลอร์และคณะ (Hoy and Miskel, 2008) ดังนี้

ทฤษฎีการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์	→	ความคิดหลัก อยู่บนระบบเหตุผล	ลัทธิและหลักการ ปฏิบัติที่สำคัญ
จุดเน้น : วัตถุประสงค์ขององค์การ		จุดเน้น : องค์การมีแบบแผน ยึดหลักเหตุผลและ ประสิทธิภาพ	
ระยะเวลาของทฤษฎี : ค.ศ. 1900 - 1930		ความคิดรวบยอดที่สำคัญ	
ผู้ก่อตั้งทฤษฎี : เทย์เลอร์ (Taylor) ฟาโยล (Fayol) กุลลิค (Gulick) เออร์วิค (Urwick) เวเบอร์ (Weber)		1. จุดมุ่งหมาย 2. แผนกของงาน 3. ความเชี่ยวชาญ 4. มาตรฐาน 5. มีแบบแผน 6. มีระดับบังคับบัญชา 7. ช่องว่างของการควบคุมแบบ 8. ควบคุม 9. เหตุผล 10. องค์การเป็นแบบแผน	1. องค์การที่จัดตั้งขึ้นเพื่อความสำเร็จขององค์การ 2. แบ่งเป็นแผนกเพื่อนำมาสู่ความเชี่ยวชาญ 3. ความเชี่ยวชาญทำให้เกิดผู้ชำนาญการ 4. มาตรฐานของงานทำให้เกิดประสิทธิภาพ 5. ระเบียบแบบแผนของการปฏิบัติงานทำให้เกิดประสิทธิภาพ 6. การแบ่งระดับทำให้เกิดการเชื่อฟัง 7. ช่องว่างการควบคุมแบบทำให้เกิดความใกล้ชิดทำให้สะดวกต่อการดูแลและการตรวจตรา 8. การควบคุมการบริหารเป็นความจำเป็นต่อประสิทธิภาพ 9. การตัดสินใจที่อยู่บนเหตุผลตามข้อเท็จจริงทำให้เกิดประสิทธิภาพ 10. องค์การที่เป็นแบบแผนเป็นทางการทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด